

KARKLĖNAI

DVARAS

Enciklopedijos duomenimis 1499 metais Karklėnų dvaras priklausė Šemetoms.¹ J. Kiaupienė nurodo, kad išmirus vyriškai Žemaitijos seniūnų Kęsgailų giminės šakai, didžioji dalis jų žemaitiškų valdų atiteko Mykolo Kęsgailos dukterų sūnums Šemetoms ir Zavišoms.² Todėl galima teigti, jog Šemeta (vardas nežinomas) paveldėjo Karklėnų dvarą iš savo senelio M.Kęsgailos, turtingiausio žemvaldžio Žemaitijoje. Šios giminės dvarų dabartiniame Kelmės rajone buvo Maironiuose (dabar Saudininkai), Verpenoje, Vaiguvoje, Tytuvėnuose, Kelmėje, Šaukėnuose ir kitur.³

XV amžiuje tokių tikslų žemės apmatavimų, kokie yra dabar, Lietuvoje dar nebuvo. Žemės koncentracija dvaruose buvo nustatoma iš dvarininkui priklausančių valstiečių dūmų (kiemų) skaičiaus.⁴ Nesant konkrečių valdų ribų, vyko žemių grobstymas. Žemvaldžiai dėl to bylinėdavosi net teismuose. 1592 metų sausio 31 d. Karklėnų dvarininkai Šerne tos bylinėjosi dėl savo pušynėlio su Kražių koplyčia, turėjusia valdų Bukantiškės kaime.⁵

Seniausių Karklėniškių teigimu nuo neatmenamų laikų dvare veikęs bravoras (spirito varykla), nešęs didelį pelną dvarininkui. Kiekvienas valstiečio kiemas privalėjo nupirkti iš dvaro 3 gorčius (gorčius - 2,75 litro) spirito per metus. Samdomi darbininkai mokėjo pinigais, kiti atidirbdavo dvaro laukuose.⁶

1825 metais rinkoje parduodamas degtinės gorčius kainavo 24 grašius. Valstiečiai už gorčių mokėjo 2 auksinius ir 4 grašius.⁷

Pranciškus Šemeta 1820 - 23 metais priklausė nelegaliai Vilniaus universiteto Filaretų draugijai, kovojusiai prieš carą. Jis dalyvavo ir 1830 - 31 metų sukilime. 1831 metų pradžioje P.Šemeta buvo Šiaulių apskrities sukilėlių komiteto narys. Vadovavo sukilėlių daliniui, 1831 metų kovo 29 dieną užėmusiam Šiaulius. Vėliau ėjo Šiaulių apskrities sukilėlių viršininko pavaduotojo, paskui viršininko ir kariuomenės vado pareigas. Dalyvavo kautynėse Šiaulių, Raseinių, Telšių apskrityse. Sukilimą nuslopinus, emigravo į Prancūziją.⁸

Po sukilimo dėl P.Šemetos dalyvavimo sukilime Karklėnų dvarininkus persekiojo carinė valdžia. Pasakojama, jog jie ilgai slapstėsi skiepuose (prabangiai įrengtuose požeminiuose kambariuose) po savo dvaru, kur užgriuvo ar buvo užgriauti.⁹ Šemetų protėviai

Kęsgailos buvo žymūs Lietuvos didžiosios kunigaikštystės žmonės. Mykolas Kęsgaila Valimantaitis 1412 - 32, 1440 - 41, 1443 - 50 buvo Žemaitijos seniūnas. Vyriausias M.Kęsgailos sūnus Mykolas buvo pirmasis LDK kancleris. Tris dešimtmečius jis su broliu Jonu faktiškai vadovavo LDK politikai.¹⁰

Gal giminystės ryšiais, gal kitu būdu po Šemetų Karklėnų dvarą valdė lenkų didikai Žukai. 1863 metų sukilime dalyvavo Jonas Žukas. Už dalyvavimą sukilime jį persekiojo žandarai. Tolimesnis J.Žuko likimas nežinomas.

Vėliau Karklėnų dvaras pateko į ruso Romano Puzirauskio rankas. Jo palikuonė Marija Palaimienė iš savo senelės Marijos Puzirauskaitės pasakojimų prisimena, kad po dvaru buvo rūšiai, vadinami „rūmais“. Žukas, būdamas aktyvus sukilimo dalyvis, juose slėpęs ginklus, o sukilimui pralaimėjus, išbėgdamas į užsienį, spėjęs (?) parduoti dvarą R.Puzirauskiui. Šis, atsikėlęs į dvarą ir apžiūrėjęs jį, dalį požemių liepęs tuojau pat užmūryti.

Pirmoji R.Puzirauskio žmona Laura Firks pagimdė 5 vaikus. Suaugę jie išsiskirstė kas sau. Viena dukra, įsimylėjusi dvaro kalvį Dankų, pabėgo iš namų ir slapčia su juo susituokė, tėvui padarydama didžiulę gėdą. Tačiau tėvas vis vien atidavė jai dalį palivarko.

Kita dukra Marija (Palaimienės senelė) tekėdama už vyro gavo iš tėvo Miškinių palivarką kaip kraitį. Ji užaugino tris dukras: viena ištekėjo už Savickio, antra - už Malatoko, trečia - už Leonovo. Po motinos mirties dukros paveldėjo Miškinių palivarką. Leonovienė pati naudojos paveldėta žeme. Savickienė (Palaimienės motina) su Malatokiene gautas valdas nuomojo.

Apie 1870 metus Laura Puzirauskienė mirė. Ji buvo katalikė, palaidota Karklėnų katalikų kapinėse. Puzirauskis vedė savo vaikų guvernantę vokieetę Stankievič iš Rygos. Ji pagimdė jam dar du vaikus - Vladimirą ir Sofiją. Vėliau Stankievič susirgo, išvyko gydytis į Rygą. Iš ten nebegrįžo į Karklėnų dvarą. Vladimirą su Sofija užaugino jos sesuo Henrieta Stankievič.¹¹

R. Puzirauskis mirė 1888 metais (ši data iškalta antkapėje). Jo, kaip stačiatikio, Karklėnų klebonas nelaidojo katalikų kapinėse. Sofija Puzirauskaitė palaidojo tėvą dvaro pušynėlyje, už Karklėnų kapinių. Senieji karklėniškiai prisimena, kad po laidotuvių Sofija beveik kasdien eidavo į pušynėlį ir ilgai sėdėdavo prie tėvo kapo ant suolo.

Puzirauskiui mirus, Karklėnų dvarą (981 ha). Paveldėjo jo dukra Sofija. Prieš žemės reformą (1923 metai) didžiąją dalį dvaro S. Puzirauskaitė išpardavinėjo ūkininkams. Lentinės viensėdis, dalis Karklėnų miestelio žemės per reformą buvo paimta į valstybės fondą. Dvarininkei palikta 80 ha.

Romano Puzirauskio kapas Karklėnų pušynėlyje. Nuotraukos originalas (Kelmės fotoateljė, 1988 1012)

1927 metų rudenį sukilo liaudininkai. Jie keletą dienų laikė apgulę dvarą, išvartė raugo statines, sudaužė bravorą ir išsivaikščiojo, nieko gero liaudies labui nenuveikę.¹²

Gal dvaro parčialiacijos paveiktas Karklėnų klebonas Jonas Janauskis apšėjo 40 hektarų dvaro žemės, o dvarui paliko tokio pat dydžio karklynais apaugusį bažnyčios lauką. Bet dvarininkė nesinaudojo primestuoju lauku ir padavė kunigą į teismą. Nenorėdama pati bylinėtis, oficialiai įgaliojo iš Karklėnų kilusią Kaune gyvenančią Petronėlę Aneliūnienę tvarkyti žemės reikalus teisme. Bylą laimėjo dvaras.

Dvarininkė, atsidėkodama įgaliotinei už paslaugą, 1936 metais pusvelčiui pardavė 4 ha žemės Karklėnų miestelyje. Senstančiai Puzirauskaitei vis labiau reikėjo pinigų. Ji pardavė Aneliūnienei dar 56 ha žemės prie ežero. Šiame sklype naujoji savininkė pradėjo statyti daržinę su tvartu. Tačiau 1940 metų rudenį praužė baisi audra. Viesulas nuvertė pastatą, sulaužė jį į šipulius ir išnešiojo po laukus. Janauskis, sužinojęs apie nelaimę, kitą sekmadienį per pamokslą Karklėnų bažnyčioje pasakė:

- Matote! Susilaukė Dievo bausmės už kunigo tampymą po teismus!¹³

Hitlerinės okupacijos metais dvare apgyvendino vokiečių. Jis, bėgdamas su vokiečių frontu, išvežė beveik visą dvaro turtą. Puzirauskaitė tapo skurdesnė už savo kumečius.

Po Antrojo pasaulinio karo Puzirauskaitė pabėgo iš dvaro ir nebegrižo į jį. Dvare gyveno jos buvę tarnai ir kumečiai. Dvaras be šeimininkės per keletą metų virto griuvėsiais.

1957 metais ant dvaro pamatų išaugo mūrinis namas, panašus į buvusį dvarą. Į jį perkėlė Karklėnų vidurinę mokyklą. Didėjant mokinių skaičiui, prie jo pristatė priestatą. Iš dvaro statinių liko tik nežinia kam naudotas akmeninis pastatas.¹⁴

Kad parodyčiau išsamesnį dvarininkų gyvenimo būdą, pateikiu keletą pasakojimų ir padavimų apie šį dvarą nuo seniausių laikų.

*Ant Karklėnų dvaro pamatų
pastatytas baltas mūrinis
namas yra toks pat
kaip buvęs rūmas. Vėliau
prie jo pristatyti
priestatai su dvaro
rūmu siejasi gal tik
panašiais langais
(V. Lukono originali
nuotrauka. Kelmė. 2002 04
28)*

*Akmeninis svirnas -
vienintelis išlikęs
Karklėnų dvaro
pastatas,
apramstytas
mediniais
priestatais,
darkančiais
statinio
originalumą
(V. Lukono originali
nuotrauka,
Kelmė, 2002 04 28)*

Viename jų sakoma:

- Jono Tolušo tėvai su pulkelio vaikų gyveno dvaro lūšnoje, vadinamoje kumetynu. Jonukas buvo gražiausias vaikas jų šeimoje. Tėvai labai mylėjo mažąjį Jonelį. Bet dvarininkams prireikė naujo pasiuntinio. Ponia liepė ūkvedžiui surasti kumetynuose gražų berniuką, paimti jį iš ten, švariai nuprausti, tinkamai apkirpti ir apvilkus uniforma atvesti į „pakajų“. Ūkvedys atvedė jai Tolušuką. Dvarininkei patiko vaikas, ir jis tapo ponų pasiuntiniu.

Grižę iš lažo, Tolušai pasigedo Jonuko. Apklausinėjo visus kaimynus, tačiau jie vaiko niekur nematė. Tada kartimis išmaišė tvenkinius, išgrabė pelkes, išlandžiojo miškus, po keliolika kartų apieškojo kiekvieną krūmelį, bet nieko nerado. Reikėjo susitaikyti su mintim:

- Vaikas dingo visam laikui.

Motina jau seniai buvo apverkusi savo Jonelį, kai ponams prireikė Tolušo kažkokiems darbams nudurbti pačiame dvare. Ten jis netikėtai pamatė Jonuką, einantį paskui poną į parką. Tėvas ir sūnus buvo vienas kito labai pasiilgę, bet ponia neleido pasiuntiniui nė

prisiartinti prie tėvo. Pilnomis ašarų akimis dūlino į parko gilumą Jonukas, vilkdamas krepšį, prikimštą visokių ponios niekučių, vis grėžiojosi į tėvą, stovintį dvaro kieme.

Džiugią žinią nešdamas parėjo vakare Tolušas į namus. Jis visiems namiškiams pasakė:

- Jonelis gyvas ir sveikas pasiuntiniauja dvare!

Aštuoniolikos sulaukusį Joną paskyrė liokajumi. Jau seniai jis buvo apsipratęs dvare, kur vienas per kitą jį šaukdavo:

- Joni, Joni, Joni!

Tik spėk lakstyti su šlepetėmis į miegamąjį, su arbata į klombą. O per pietus kaip prikaltas už pono kėdės stovėk, jam tai ši, tai tą paduok...

Ponai ne tik svečius vaišino, bet ir patys valgė iš reto gražumo indų. Jų grožio Jonas Tolušas nepamiršo visą gyvenimą.

- Kad tu būtum mačiusi, kokios gražios buvo taurės, iš kurių ponai gerdavo vyną! Jos buvo triskart gražesnės už Karklėnų bažnyčios taurę! - sakydavo Jonas Tolušas savo anūkei Zosikei.¹⁵

Kalbama, jog dvaro daržinėje baudžiavos laikais buvusios kaladės, į kurias įkaldavo ponams neįtikusius valstiečius. Domininkas Pilipavičius (pavardė bajoriška. Nežinia kokios priežastys pavertė jį kumečiu, karklėniškių pravardžiuojamu Adomėliu, išmestu iš rojaus), kalbėdamas apie dvarą, tikino:

- Tikrai mačiau, kaip po vidurnakčio dvaro daržinėje ant balkio degė ugnis.
- Savo ausimis girdėjau joje kažką raudant ir vaitojant! Išaušus nuėjau į daržinę, iš visų pusių apžiūrėjau balkį. Jis buvo neapdegęs. Pasakiau kaimynams, ką mačiau naktį. Jie netikėjo tuo, ką sakiau, šaipėsi iš manęs ir sakė:

- Nesivalgiok naktimis po daržinės, nematysi velnių, kūrenančių ugnį ant balkių.¹⁶

Ponas Puzirauskis atsivežė į Karklėnus jau sirguliuojančią žmoną. Su dvarininkais atvyko guvernanti, kuriai ponas atvirai meilinosi.

Tarnai, matydami išblyškusią, akyse nykstančią poniją, tarpusavyje šnibždėjosi:

- Nuvarys paleistuviai vargšėlę į kapus, nuvarys...

Matyt, šie šnabždesiai pagimdė legendą:

- Degsnės miškais, laužydama medžių viršūnes, baisaus viesulo nešama, atūžusi juodut juodutėlė žmogysta. Ji vis sukusi ir sukusi ratus virš dvaro, o paryčiais plevėsuodama ilgais, plačiais sijonais nusileidusi ant rūmo. Rytą Karklėnus apskriejo žinia:

- Naktį mirė ponija. Visiems tapo aišku:
- Juodoji nakties viešnia buvo ponios mirtis.¹⁷

Karklėnų dvare tarnavusi kambarinė Ona Šematulskienė sakė:

- Girdėdavome, kaip naktimis į dvaro kiemą kažkas įlėkdavo zovada. Žiūrint pro langą, kieme nieko nesimatydavo. Mes, tarnai, su tuo buvome apsipratę ir nebijodavome. Turbūt iš to pasakojimo paėjo legenda, kurioje sakoma:

- Laikrodžiui išmušus dvyliką, iš pušynėlio išvažiuodavusi senoji dvaro karieta, apkabinėta liktarnomis, ir šuoliuodavusi kaštonų „špalieriumi“ į dvarą. Joje sėdėdavęs senasis ponas, pasipuošęs išeiginiais rūbais. Karietai įvažiavus į kiemą, pasigirsdavęs vežėjo, stabdančio arklius, trrrrrrrr, ir karieta kaip įbesta sustodavusi ties paradiniu įėjimu. Iš jos išlipdavęs išsipustęs ponas, tiesus, tarsi kuolą prarijęs, įeidavęs į rūmą ir pasiramsčiuodamas lazda išdidžiai vaikščiodavęs po „pakajus“.

Kartą, karietai įprastu laiku atvažiavus į dvarą, jame dar tebešurmuliavę svečiai. Paveldėtojos, pamačiusios karietą, nežinojusios ko griebtis, kad svečiai nepamatytų mirusio pono. Laimei, iš karios ponas neišlipęs ir į dvarą neįėjęs. Karieta šiek tiek palūkuriavusi tarp kitų karietų ir niekieno nepastebėta išvažiavusi iš dvaro. Dvarininkės maniusios, jog, svečiams išvažinėjus, karieta sugrįš, bet jai negrįžus supratusios, kad senasis ponas bijo pašalinių, todėl liepusios kumečiams vidurnakčiais panakčiui budėti dvare. Tačiau jie, bijodami vaiduoklio, dažnai ateidavę, jau karietai išvažiavus. Baimės iškamutos dvarininkės prašiusios kunigo išvaryti iš dvaro vaiduoklį. Kunigas pasakęs:

- Norint atsikratyti mirusio, reikia jį prakalbinti, o kad prakalbėtų, turi jis supykti. Todėl po visus kambarius išmėtykite gražiausias sukneles, prie veidrodžių pakabinkite balčiausius rankšluosčius, išdėliokite brangiausius papuošalus, prisipilkite pilnus dubenis vandens ir laukite vidurnakčio.

Vos tik „špalieriuje“ sumirgėjo liktarnos, panelės ėmė praustis.

Ponas, įėjęs į dvarą, pamatė besitučkuojančias, prieš veidrocziut besistaipančias paneles, supyko ir paklausė:

- Gal į balių, meldžiamosios, ruošiatės?
- Į balių, į balių! - atsakiusios panelės.
- Kaip jums negėda! Juk namuose gedulas! - surikęs ponas. Bet panelės jam

atkirtusios:

- Praustis ir linksmintis negėda! Gėda iš kapo kilnotis, kai turėtum ramiai gulėti ten, kur su Dievo palaiminimu esi palaidotas!

Tai išgirdęs ponas susirietęs kaip baslių per galvą tvotas ir lyg akis išdegęs puolęs pro „pakajaus“ duris į kiemą. Galvotrūkščiais šokęs į karietą, supoškėjusios užsitrenkdamos jos durelės, piestu atsistoję arkliai, iš jų pasagų pažirusios žiežirbos, sudzinksėję dūžtančių liktarnų stiklai ir pabirę ant kelio, karietai lekiant zovada į pakalnę „špalieriumi“. Po tos siaubingos nakties ponas niekada nebepasirodavęs dvare.¹⁸

Šaltiniai:

1. Karklėnai. Tarybų Lietuvos enciklopedija, t. 2. Vilnius, 1986, p. 201
2. J. Kumpienė. Kaimas ir dvaras Žemaitijoje XVI - XVIII a. Vilnius, 1988, p. 41
3. Kelmės kraštas. Vilnius, 1997, p. 225, 243, 246, 295, 318, 329
4. M. Jučas. Baudžiavos irimas Lietuvoje. Vilnius, 1972, p. 82 - 84
5. Lietuvos dvarų inventoriai, t. 1
6. St. Simkevičienės, gyvenusios Spirgių kaime, pasakojimas
7. M. Jučas. Baudžiavos irimas Lietuvoje. Vilnius, 1972, p. 114
8. Semeta. Tarybų Lietuvos enciklopedija, t. 4. Vilnius, 1988, p. 168
9. D. Pilipavičiaus, gim. 1905, gyvenusio Karklėnuose, pasakojimas
10. Kęsgailos. Taiybų Lietuvos enciklopedija, t. 2. Vilnius, 1986, p. 298
11. M. Palaimienė. Dar apie Karklėnų dvarą. Bičiulis, 1992 m. sausio 15 d.
12. R. Sirvienės laiškas Garbenienei. Falanga, 1992 m. vasario 22 d.
13. Z. Tautkienės, gim. 1920, gyvenusios Karklėnų kaime, pasakojimas
14. A. Šadbaro, gyvenusio Karklėnuose, pasakojimas
15. Z. Tautkienės, gim. 1920, gyvenusios Karklėnuose, pasakojimas
16. D. Pilipavičiaus, gim. 1905, gyvenusio Karklėnuose, pasakojimas
17. O. Šematulskienės, gyvenusios Karklėnuose, pasakojimas
18. Z. Tautkienės, gim. 1920, gyvenusios Karklėnuose, pasakojimas

SENKAPIAI

Senovės lietuvių gyvenimo ir pasaulėjautos tyrinėtojai teigia, jog 1500 - 2000 metų prieš mūsų erą pastovių laidojimo vietų nebuvo. Keliaujančios gentys savo mirusius apkraudavo akmenimis ar apkasdavo žemėmis mirimo vietoje ir keliaudavo toliau.

Prasidėjus sėsliajam gyvenimui, mirusius sunešdavo į negyvenamą urvą, kurio angą užrisdavo akmeniu, kad žvėrys nedraskytų mirusiųjų kūnų. Taip atsirado pirmieji kapinynai.¹

Sąmonėjantis žmogus vis labiau veržėsi į šviesą. Jis stengėsi apšviesti ir mirusiųjų pasaulį, dėdamas į kapą virš mirusiojo galvos gintaro gabalėlį kaip šviesos simbolį.

Susiformavus tikėjimui pomirtiniu gyvenimu, didėjo pagarba mirusiam, matyt, tada nebeužteko saulės akmens mirusių karalystei apšviesti ir gyvieji iškėlė mirusius į dienos šviesą (pradėjo laidoti medžiuose). Tuomet atsirado antžeminiai kapinynai, vadinami gojais.² Gojais vadinamų giraičių yra ir Karklėnų apylinkėse. Viena jų buvo Pagirgždūtyje, pietiniame Kražantės upės krante, prie kelio, einančio iš Vašilėnų į Valikiškės mišką. Vakarinis gojaus kaimynas - Avinkalnis. Pagal B.Kviklį - avinų aukojimo pagonių dievams vieta. Šiaurvakariuose dunkso Girgždutė, rytuose ošia Magdelenos traka (kalnas apaugęs lapuočių mišku). Už jos Spasčio ir Spasčiuko alkietė. Drįstu manyti, kad tokių laidojimo vietų galėjo būti kiekvienoje gyvenvietėje. Bet įsigalėjus laidojimo žemėje būdai, jos buvo pamirštos.

XX a. septintame dešimtmetyje prie Kražantės dar augo keletas šimtamečių ąžuolų, šventais vadinamų. Gal tai kilmingųjų laidojimo medžiuose vietos, gal pagarbos senovinėms girioms išraiška?

Senieji pagirgždūtiškiai teigia, kad įvedus krikščionybę Žemaitijoje, kol nebuvo pastatytų bažnyčių, po seniausiu ir didžiausiu Pagirgždūčio šventuoju ąžuolu kunigas laikė mišias. Perkūnas trenkė į ąžuolą ir perskėlė jį nuo viršūnės iki šaknų. Niekas nedrįso perskeltojo ąžuolo liesti. Jis gulėjo ant žemės, kol supuvo.³

Laidojimas žemėje nesulaikė žmonių siekio iškelti mirusius arčiau visatos. Tai rodo senkapiai, esantys ant aukščiausių gyvenviečių kalnelių, ir pilkapiai, apipinti legendomis. Vienas Girgždutės kalno padavimas byloja:

„Gūdžiose giriose prie Kražantės ištakų gyvenęs milžinas Ančiulis. Jis turėjęs dieviško gražumo žmoną Girgždutę. Tačiau ji mirusi jauna. Milžinas verkęs žmonos ištisus metus. Jos

kapas pradėjęs skęsti ašarose. Ančiulis pasėmęs iš Pajūralių saują smėlio ir supylęs mylimajai kapą - kalną. Dėl to kalnas vadinamas Girgždute".⁴

Siejant padavimą su tikrove, galėtų teigti, kad Girgždutė - aukščiausias pilkapis Žemaitijoje. Aprašomoje teritorijoje žinomi pilkapiai yra Kryžiškės ir Paalksnių kaimuose, o kiek nežinomų?..

MILŽINKAPIS

Pašilės miško 15-ame kvartale, pietvakariniame Paalksnių kaimo pakraštyje, yra pilkapynas, vietinių gyventojų vadinamas Milžinkapiu. Jame 21 pilkapis. Manoma, jų buvo daugiau, bet, dirbant aplink pilkapyną žemę, jie buvo suardyti.

Alekso Aleksandravičiaus sodyba pastatyta ant vėlyvojo geležies amžiaus kapinyno. XV - XVI a. toje kalvelėje buvo laidojami žmonės. Ūkininkas, statydamas trobesius, kapinyną apardė.¹

1967 m. pilkapyną žvalgė Lietuvos mokslų akademijos Istorijos instituto darbuotojai. Sukaupta medžiaga saugoma šios mokslo įstaigos Archeologijos sektoriaus rankraštyne.

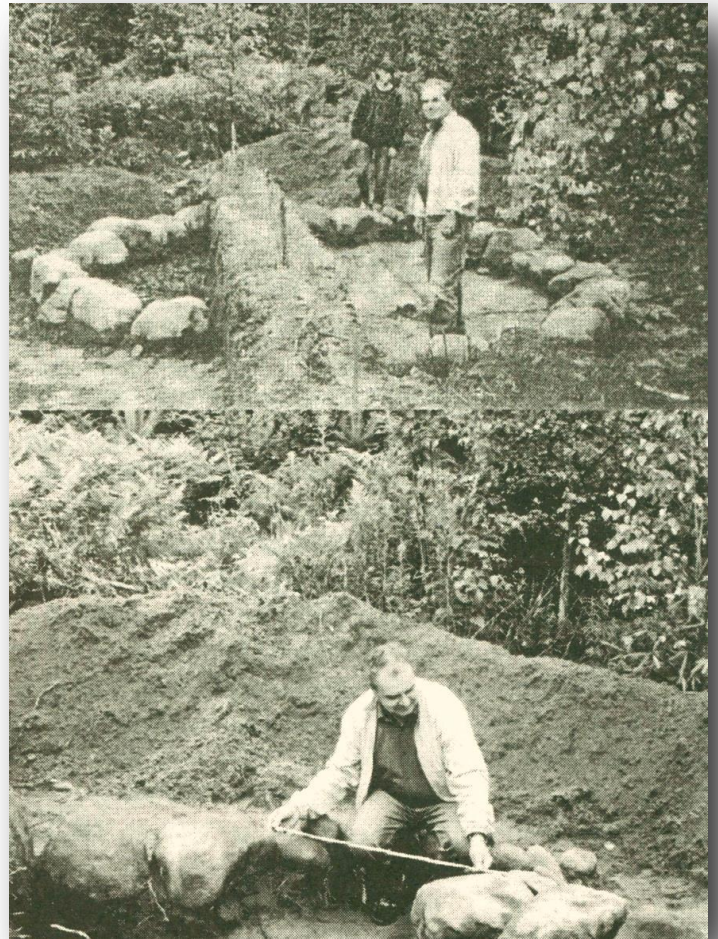
Paalksnių pilkapynas paskelbtas respublikinės reikšmės archeologijos paminklu. Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejuje Vilniuje saugomos ir pilkapyne rastos žalvarinės apyrankės, geležiniai skiltuvai su grandinėlėmis, VIII - XIII a. žalvarinės juostinės apyrankės, žalvarinės apskritos plokščios segės, įvairūs žiedai, geležiniai peiliai medinėmis kriaunomis, diržų sagtys ir kiti radiniai.² Šiaulių „Aušros“ muziejuje saugoma pasaginė segė pusiau apskrito pjūvio lankeliu ir pasaginė segė vytu lankeliu. Radinių iš Paalksnių pilkapyno yra Kelmės, Telšių muziejuose.³

1993 m. Vilniaus universiteto Archeologijos katedros ekspedicija, vadovaujama iš Kražių kilusio profesoriaus Mykolo Michelberto, kasinėjo Paalksnių pilkapyną. Rastas 21 pilkapis. 13 jų per šešias ekspedicijas jau atkasta. 1997 m. atkasta 300 radinių, 1998 m. tik keletas smulkių radinėlių. 1999 m. baigti pilkapyno kasinėjimo darbai, nes archeologams jau aiški šio pilkapyno laidosena.

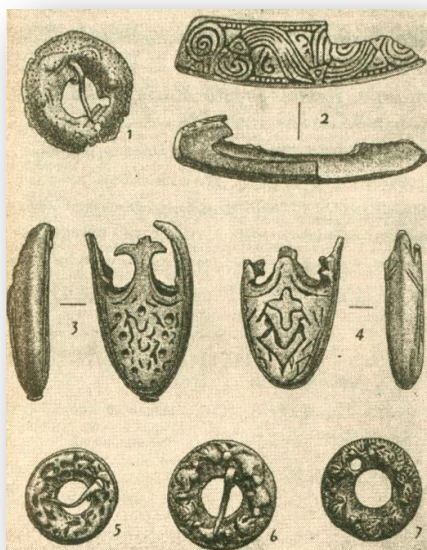
Svarbiausias Paalksnių pilkapyno radinys 60 centimetrų gylyje rastas nepažeistas akmenų vainikas. Paprastai sienelė sudaro uždara ratą. Šio pilkapio akmenų vainikas turi „priestatėlį“. Kol kas toks vienintelis akmenų vainikas atkastas Lietuvoje.

Pilkapyno tyrinėtojai padarė išvadą, kad Paalksniuose laidota nuo mūsų eros I a. antrosios pusės iki III a. pradžios. Kūnai laidojami nedeginti. Ant žemės pripildavo žarijų, jas apjuosdavo akmenų vainiku, kuris saugojo mirusį nuo piktųjų dvasių, o gyvuosius - nuo mirusiųjų.

Akmenų vainiko plote kūnas buvo guldomas ant žarijų. Jį guldavo ant nugaros, po to

Profesorius M Michelbertas prie Paalksniuose atkasto pilkapio akmenų vainiko su „priestatėliu“. Kontrolinė žemės juosta nuotraukoje palikta, kad būtų akivaizdu, kokiame gylyje vainikas (R. Musneckienės nuotrauka, 1998 06 15)

*1, 5, 6, 7 piešinys-segės (žalvaris),
2 – kalavijo rankenos skersinis,
- kalavijų makštų galo apkalai (I. Maciukaitės piešinys, 1998 m.)*

supildavo pilkapį.

Paalksnių pilkapyno kasinėjimai rodo, jog pirmaisiais m.e. šimtmečiais žemaičius laidėjo aprengtus pačiais gražiausiais rūbais. Į vyrų kapus dėdavo kirvių, peilių, ietigalių, nes tikėjo pomirtiniu gyvenimu. Moterų įkapės - smulkūs darbo įrankiai, papuošalai, segės, žalvarinės apyrankės, antsmilkiniai, įvijos, žiedai, retkarčiais ir amuletai. Viename vyro kape rastas geležinis pentinas su užsikonservavusia virvute. Tai labai reta įkapė. Iš retų įkapių galima paminėti Pareinės kalaviją, ornamentuotą geležtimi. Moters kape rastas akmeninio kryželio - kabučio fragmentas. Tokie kryželiai gerai žinomi senosios Rusios archeologinėje medžiagoje.

Matyt, Paalksnių kryželis yra importas iš Rusios žemių, su kuriuo moteris atgulė į pilkapį.

Paalksnių pilkapynas nukentėjo tarpukario Lietuvos metais, vienkiemių gyventojams išdalinus žemę rėžiais. Žmonės arė pilkapį, akmenis dėjo į pamatus, kasė rūsius. Nemažai pilkapių sunaikinta tarybinės santvarkos metais, vykdant melioraciją.⁴

Archeologai tyrinėjo Paalksniuose ne tik pilkapyną, bet ir senkapį. Jame buvo atkasti 36 kapai. Tyrinėjimas senkapyje parodė, kad XV - XVI a. nesilaikyta vienos mirusiųjų laidojimo krypties. Kartais laidojant vieną mirusįjį, būdavo suardomas kitas kapas. Senkapyje aptikta žalvarinių vytinių antkaklių. Rasta daiktų, rodančių pagoniškas laidojimo tradicijas. Keliuose kapuose rasti žiesti moliniai puodai, viename kape - žalvariu kaustytas lokio nagas. Matyt, puodai su žarijomis simbolizavo mirusiojo deginimą, uždraustą krikščionybės, lokio nagas - amuletą.⁵

Šaltiniai:

1. M. Michelbertas. *Dar kartą apie Paalksnių pilkapius*. Bičiulis, 1989 m. sausio 05 d.
2. A. Geštautas. *Trečioji archeologų vasara Paalksniuose*. Bičiulis, 1995 m. liepos 29 d.
3. A. Geštautas. *Paalksnių radiniai Kelmės krašto muziejuje*. Bičiulis, 1995 m. gruodžio 02 d.
4. R. Musneckienė. *Paalksniuose rastas unikalus pilkapio akmenų vainikas*. Šiaulių kraštas, 1998 m. liepos 17 d.
5. *Paalksniai. Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija*. Vilnius, 1968, t. 2 p. 724

PAVIEKALNIS

Karklėnų kaimo kalva - vieno kilometro ilgio, 0,5 kilometro pločio, kylanti nuo ežero į Karklėnų miestelį. Ties viduriu - pelkėta, aukščiausia kalvos vieta miestelio prieigose. Tarp ilgosios kalvos dalies ir aukštosios jos vietos yra dauba. Teigiama, jog čia senovėje prasiskirdavusi žemė.

Kalvos pavadinimas susideda iš priešdėlio, sutrumpintos lenkiško žodžio „wiek“ šaknies, galinčios simbolizuoti amžių arba jėgą, prie kurio prijungtas lietuviškas žodis „kalnas“. Visa pavadinimo jungtis gali reikšti stipraus pasipriešinimo vietą, amžių tėkmės užklotą piliakalnį, protėvių amžiną buveinę - senkapį.

Lenkų archeologas Liudvikas Kšivickis, XX amžiaus pirmame dešimtmetyje, žvalgydamas Žemaitijos piliakalnius, pabuvojo ir ant Paviekalnio. Čia jį sudomino senų trobesių griuvėsiai, apie kuriuos jis klausinėjo vietinių gyventojų.¹ Šis archeologo apsilankymas, matyt, buvo neatsitiktinis, o istoriniais šaltiniais paremtas domėjimasis. Be to, Paviekalnis apipintas legendomis. Pirmoji legenda byloja:

- Senovėje ant Paviekalnio stovėjo Karklėnų dvaro koplyčia, kurioje meldėsi ponai. Vėliau jie kažko susipykę ir riejęsi ilgiau nei dešimtmetį. Besiriedami užrūstinę Dievą. Kartą per Mišias, per patį pakylėjimą, atsivėrusi žemė ir prarijusi ponus su visa jų bažnyčia.²

Antroji legenda teigia:

- Per Paviekalnį ėjo slaptas požeminis takas, tuneliu vadinamas, kuriame dvarininkai slėpėsi nuo dvarų plėšikų, sukylančios varguomenės, caro žandarų. Turbūt tuneliu galėjo pabėgti iš dvaro per koplyčią ir per senąjį dvarą, buvusį ant ežero kranto. Pasakojama, kad tas tunelis buvęs puošnesnis už dvaro „pakajus“ ir jame dvarininkai slėpę visus savo turtus. O kai tunelis užgriuvęs, tai ir jų turtai ten palikę. Niekas nežino, kurioje vietoje jie yra. Dėl to neranda.³

Trečioji legenda sako:

- Godus valstietis Barkauskis nusipirkęs iš dvaro Paviekalnį su aplink buvusią žemę. Visą lauką aplink kalną suaręs ir apsėjęs vasarą. Palikęs tik pačią viršūnę, ant kurios stovėjo trys kryžiai.

Prie jų rinkdavęsi žmonės „mojaus“ giedoti, bet vėliau sugalvojęs, jog žmonės, eidami ant kalno melstis, išbraidys bei sušliaus vasarą. Todėl nusprendęs kryžius išrauti, o viršukalnę suarti. Kaip sumanęs, taip padaręs.

Vieną pavakari įkišęs į pavalkus porą savo stipriausių arklių, nusivedęs ant Paviekalnio, užkabinęs vieną iš mažesnių kryžių ir lengvai jį nuvertęs. Nieko nelaukdamas, pririšęs stragus prie antrojo šoninio kryžiaus, kuris buvęs daug stipresnis, ir Barkauskiui sunkiau sekėsi jį rauti: sustiprėjęs vėjas, apsiniaukęs dangus, kumečiai išlandžioję iš lūšnelių, susispietę krūvelėn ir žiūrėję į Paviekalnį, kuriame darbavosi Barkauskis.

Tačiau Paviekalnio savininkas, lygu velnio apsėstas, užkabinęs kinkinį už trečiojo - aukščiausiojo ir tvirčiausiojo kryžiaus – ir suplakęs botagu arklius. Įsirėžę arkliai tempia kryžių, bet kryžius nė krust! Barkauskis, numetęs ant kalno kepurę, sermėgą, čaižęs botagu arklius. Tie tampėsi, iš prusnų dribusios putos, pradėjęs braškėti draskomas kryžius. Pasigirdęs lyg žmogaus, plakamo bizūnu, vaitojimas. Aplink švilpia vėjas, temsta, vos matosi kalno viršūnė!

Persigandę kumečiai sprunka į trobeles. Baukštesnieji užsidangsto langelius, kad nematyti, kaip ant kalno dangus su žeme maišosi! Vėjo kauksme lyg griaustinis sudunda virsdamas ant Paviekalnio didysis kryžius. Viesulas susuka krūvon visus tris kryžius, Barkauskį su arkliais ir kūlversčiais nuridina pakalnėn. Atrodo, kad visus sutrins į dulkes...

Bet kitą dieną lyg niekur nieko Barkauskis atvažiavo prie kalno, suarė jo viršūnę ir apsėjo javais. Pasėlis užaugo, tačiau užderėjo vien tuščios varpos. Supyko Barkauskis ir nieko nebesėjo ant kalno. Paviekalnis apžėlė žole, bet ir žolė čia buvo skurdi.⁴

Šaltiniai:

1. Ignaco Pelenio pasakojimas, užrašytas Karklėnuose 1959 m.
2. Vlado Martinkaus pasakojimas, užrašytas Vašilėnuose 1960 m.
3. Antano Radavičiaus ir kitų karklėniškių pasakojimai
4. Zosės Tautkienės pasakojimas, užrašytas 1985 m. Karklėnuose

PASPASČIO ŠVENTYKLA

1,5 kilometro į šiaurės rytus nuo Vašilėnų centrinės gyvenvietės, 850 metrų į pietus nuo dešiniojo Kražantės kranto (ties Pagirgždūčio ir Valikiškės kaimų sandūra), dunkso Spasčiuko (anksčiau Spunsčiuko) alkakalnis ir Spasčio (anksč. Spunsčio) maldokalnis.

Spasčio aukštis apie 30 metrų. Spasčiukas - žemesnis, bet žymiai gražesnis.

1935 metais Balys Buračas domėjosi šia šventykla. Nupaveikslavo Spastį su Spasčiuku ir apie juos sakė:

- Spunsčiukas ir Spunstis, du greta stovinčiu kalnu, - viena gražiausių Žemaitijos alkviečių. Kad alkvietė - abejonių nėra. nes lig šiolei žmonės šią vietą šventykla tebevadina.¹

Vykinto Vaitkevičiaus duomenimis, Spastis yra 160 metrų ilgio (ŠV – PR kryptimi), 100 m pločio, 1,2 ha ploto. Pietrytinėje papėdėje pastebėtos kultūrinio sluoksnio liekanos, rytinėje - rastas akmeninis

Alkakalnis Spasčiukas (V. Lukono nuotrauka, 2001 m.)

Paspasčio šventyklos kalnai: kairėje – Spasčio maldokalnis, dešinėje - Spasčiuko alkakalnis (Kelmės fotoateljė nuotrauka, 1988 10 12)

kirvelis. Spąsčiukas - ovalo formos, 60 m ilgio (ŠR - PV kryptimi), 50 m pločio, 0,25 ha ploto. Ant jo rasta anglių, žalvarinių dirbinių. Rytiniame šlaite guli didelis akmuo.²

Pagirgždūčio senoliai pasakojo, jog kovų su kryžiuočiais metu iš Paspąščio kalnų ėjęs žmogaus ūgio tunelis (požeminis takas) jungęs šiuos kalnus su Girgždutės gynybine pilimi, kuriame žemaičiai be kovos žudydavę kryžiuočius. Tunelio angos neužmaskuodavę, kad įsibrovėlius suviliotų slapčia patekti į pilį. Kryžiuočiams sulindus į požemį, žvalgai nuo Spąščio perduodavę signalą Girgždutės pilies gynėjams padegti smalą kitame tunelio gale buvusiam Girgždutės pilies kieme. Dūmuose uždusdavę nekviesti „svečiai“, nespėję pasiekti Pilies. Atgal grįžti jie negalėdavę. Žvalgai užrisdavę angą dideliu akmeniu. Po savaitės akmenį nuo angos atrisdavę, kad girios žvėrys išvalytų požemį nuo lavonų. Tunelį vadinę spąstais, o nuo jo ir kalnai pradėti vadinti Spąščio ir Spąsčiuko vardais.³

Šaltiniai:

1. B. Kviklys. *Mūsų Lietuva*
2. V. Vaitkevičius. *Senosios Lietuvos šventvietės. Vilnius, 1998, p. 486*
3. *Vlado Radavičiaus ir kitų pagirgždūtiškių pasakojimai*

SAUSKALNIS

Karklėnalių kaimo senkapis kairiajame Akmenikės upės krante, už kilometro į pietryčius nuo Vašilėnų kaimo gyvenvietės centro. Nuo Akmenikės kranto atrodo aukštas, nuo Aukštagirės - vos porą metrų pakilęs nuo žemės paviršiaus, nes Aukštagirės gojus aukštesnėje vietoje dunkso. Vakariiniu Sauskaltio pakraščiu eina kelias Vašilėnai - Pečiuliai. Senkapyje tik keletas medžių, o vasarą ir žolė nudžiūsta. Dėl to senkapis ir vadinamas Sauskalniu.

Senkapyje mirusius laidojo iki XIX amžiaus pabaigos. Jame guli Prano Zajačiaus, Norberto Bernoto, Antano Zelbos, Petrauskių ir kitų karklėnališkių protėviai.¹

Karklėnalių senkapis Sauskaltis nupaveiksluotas iš pietų pusės (Kelmės fotoateljė nuotrauka, 1988 10 12)

Karklėnalių gojus Aukštagirė iš vakarų pusės (Kelmės fotoateljė nuotrauka, 1988 10 12)

Pasakojama, jog 1954 metais kolūkio pirmininkas Kazimieras Rūkas liepė brigadininkui Vaclovui Petrauskiui atvaryti žmones nukirsti medžius Sauskalnyje. Žmonės, nešini kirvius, susirinko ant Sauskalnio ir, susėdę prie kryžių, laukė valdžios. Netrukus atvažiavo pirmininkas. Pamatęs sėdinčius darbininkus, pradėjo šaukti:

- Ak, jūs driskiai! Ko žiopsoti Nedirbat!

Bet žmonės, pasidėję šalia kirvius, sėdėjo ir tylėjo. Pirmininkas čiupo arčiau pasipainiojusį kirvį, nukirto vieną medį ir pasakė:

- Matote! Man nieko neatsitiko!

Tylėdami žmonės susirinko kirvius ir būreliu nuėjo nuo kalno. N.Bernotas, eidamas pakalnėn, savo trobos link, atsisuko ir piktai metė:

- Su keliais pagaliais kolūkio nepakėlei ir nepakelsi!

Pirmininkas, likęs vienas ant Sauskalnio, pasiskeryčiojo, pasiskeryčiojo ir nuvažiavo, bet senkapio ramybės daugiau nebedrumstė²

Šaltiniai:

1. P. Zajančauskio, gyvenusio Karklėnaliuose, pasakojimas
2. N. Bernoto, gyvenusio Karklėnaliuose, pasakojimas V. Petrausko, F.Filipavičiaus ir kitų pasakojimai

VARPKALNIS

Vašilėnų senkapis- šiauriniame kaimo pakraštyje, maždaug 0,7 ha ploto, aukštas, medžiais apaugęs apvalus kalnelis. Apie mirusių laidojimą kalne nežinojo net Seniausieji vašilėniškiai besidomintiems gražiu kalneliu sakė:

- Nepamename, kad kas nors, ką nors čia būtų laidoję. Nebent paslapčiomis žkasdavo ne savo mirtimi mirusius, nepriimtus į tikrąsias kapines.¹

Tarpukaryje (tarp I - II pasaulinių karų) vietiniai gyventojai ant kalno kasė rūsius, vežė statyboms smėlį ir žvyrą. Ponia Bagdonavičienė, statydama naująją savo dvarą, ir iš Pagirgždūčio atsiuntė savo samdinius parvežti žvyro iš Varpkalnio.

Didžioji kalno dalis, priklausiusi ūkininkui Šimkui, mažesnė - Rocevičiui. Šimkus, vaidindamas didelį poną, pakabinęs atkalnėje noragą ir siūsdavęs ūkvedį daužyti į jį lazda, kad darbininkai žinotų, kada eiti pietauti. Kaimynai, šaipydamiesi iš Šimkaus ponystės, pavadinę kalną Varpkalniu.²

Varpkalnis su ant jo pastatytu gyvulininkystės kompleksu: kairėje esantis pastatas stovi ant senkapio, o už jo – medžiais apaugusi likusioji senkapio dalis (Kelmės fotoateljė nuotrauka, 1988 10 12)

Senkapio likučiai ant Varpkalnio viršukalnės (Kelmės fotoateljė nuotrauka, 1988 10 12)

Pokaryje pagal Vašilėnų gyvenvietės statybos projektą ant kalno pastatyta kiaulių ferma. Vėliau arčiau viršukalnės pradėjo statyti karvidę. Lyginant aikštelę pamatams, atrastas kapinynas. Stumiant žemę, pasirodė pilki kaulai, rodantys labai senas kapines. Kolūkio P'rmininkas Juozapas Garbenis liepė statybininkams surinkti įnirusiųjų palaikų liekanas ir užkasti viršukalnėje. Stumiamoje žemėje įkapių niekas nieieškojo, išskirtinių daiktų nepastebėjo. Fermos daugiau nebeplėtė, viršukalnė neužstatyta.³

Rinkdama kraštotyrinę medžiagą, domėjausi Varpkalniu. Nunešusi knygas Pagrižpelkės kaimo šviesuolei Dargvainienei, pradėjau kalbėtis su moterimi apie tolimą Vašilėnų praeitį. Garbaus amžiaus moteris prisiminė savo protėvių pasakojimus, kuriuose sakoma:

- Žiloje senovėje ant šio kalno gyvenęs žmogus, pavarde Šilėnas, kuris čia turėjęs liejyklėlę ir liejęs varinius varpus. Nulietą varpą skambindavęs keletą valandų, bandydamas įsitikinti tobulu jo skambėjimu. Per dienų dienas nuo kalno sklisdavęs varpų skambesys.

Plačiai pasklidęs gandas apie nepaprastus Šilėno varpus. Pas jį ateidavę basi misijonieriai, susijusę virvagaliais, puošniomis karietomis atvažiuodavusios ponios, atjodavę skrybėliuoti ponai užsakyti varpų vienuolynams, bažnyčioms, dvarų koplyčioms. Daugelyje varpinių skambėję Šilėno lieti varpai, garsindami jo vardą ir auksines meistro rankas.

Šilėno amžininkai pasakoję, kad meistras miręs su varpu rankose ir taip tvirtai jį laikęs - tekę palaidoti abu kartu. Kas dvylika metų iš kapo pasigirstas duslus varpo garsas, kurį išgirsti lemta ne kiekvienam mirtingajam, o tiktai nagingam meistrui kaip Šilėnas. Lig šiolei niekam netekę išgirsti skambančio varpo. Matyt, neatsiradę meistro, tolygaus Šilėnui, arba per šimtmečius varpas surūdijo. Gal dėl to nebegali skambėti.⁴

Šaltiniai:

1. B. Račkausko pasakojimas, užrašytas 1959 metais Vašilėnuose
2. V. Rocevičiaus pasakojimas, užrašytas 1960 metais Vašilėnuose
3. A. Jurio pasakojimas, užrašytas 1967 metais Vašilėnuose
4. A. Dargvainienės pasakojimas, užrašytas 1969 metais Vašilėnuose

ŽIŪRKALNIS

Pečiulių kaimo senkapis vadinamas Žiūrkalniu bei Didkalniu. Nuo Karklėnų miestelio nutolęs į pietvakarius 4,5 kilometro. Apie 0,6 km į vakarus teka Raudžio upė, pietryčiuose - Pašilės bažnytkaimis. Ant kalno stovėję kryžiai rodė, kad senkapyje laidota ir po krikščionybės įvedimo.¹

Kalbama, jog senkapyje stovėjusi pirmoji Pašilės bažnyčia. Prie jos buvusios kapinės. Pečiuliškiai priklauso Pašilės parapijai. Jie meldžiasi ir mirusius laidoja Pašilėje.²

Pokaryje Plentų valdyba senkapį pavertė žvyroduobe. Jos eksploatacija parodė, kad visoje pietrytinėje kalno dalyje tikrai buvo kapinės. Su kabinamu žvyru išsikasdavo sutręšę kaulai ir gerai išsilaikę skeletai, kuriais pažvyravo naują vieškelį Pašilė - Severėnai. Prie senkapio gyvenę žmonės surinkdavo protėvių palaikų likučius ir užkasdavo po kryžiumi, stovinčiu tarp Vasiljevo ir Vidučio sodybų.

Karklėnų apylinkės pirmininkas Ivanas Mitelevas apvaikščiojo visas Kelmės rajono įstaigas dėl Pečiulių žvyroduobės uždarymo. Šio ukrainiečio dėka senkapyje liko nenuversti kryžiai. Senkapis styrinėtas, įkapės sunaikintos, kasant žvyrą.³

Pasakojama, jog senovėje šio kaimo žemė su kalnais, miškais ir žmonėmis priklausė Pašilės dvarininkams Huščiams. Tą žemę jie prarado per sukilimus, žemės reformas ir karus. Legenda sako:

- Ponas Huščia su draugais per naktis keldavęs orgijas ant didžiojo Pečiulių kalno su niekur nematytomis gražuolėmis, kurios ponams greitai atsibodusios. Tačiau, kartą susidėję su velniais, nebegalėję jų atsikratyti. Pašilės dvarininkas davęs skrynį aukso už bažnyčios pastatymą ant Žiūrkalnio. Bet ir po to sekmadieniais ant kalno pasirodydavusi skrynja su

Kryžiai ant senkapio viršukalnės: nuotraukoje matosi aukščiausias kryžius, šoniniai jau buvo sutręšę ir išvirtę anksčiau savaime, vėtra nuvertė bei sulaužė ir didįjį kryžių, liko tik vėliau statytas ant čia palaidoto partizano kapo (Kelmės fotoateljė nuotrauka, 1988 10 12)

pinigais, skirtais bažnyčios statybai. Per pamaldas ji atsidarydavusi ir įlisdavęs juodas šuo. Ponas bažnyčią perstatęs arčiau savo dvaro.⁴

Šaltiniai:

1. 1980 metų Kelmės rajono Karklėnų kolūkio vidaus žemėtvarkos projektas
2. A. Misiulienės pasakojimas, užrašytas 1979 m.
3. I. Vasiljevės pasakojimas, užrašytas 1986 m.
4. A. Pakutinskio pasakojimas, užrašytas 1958 m.

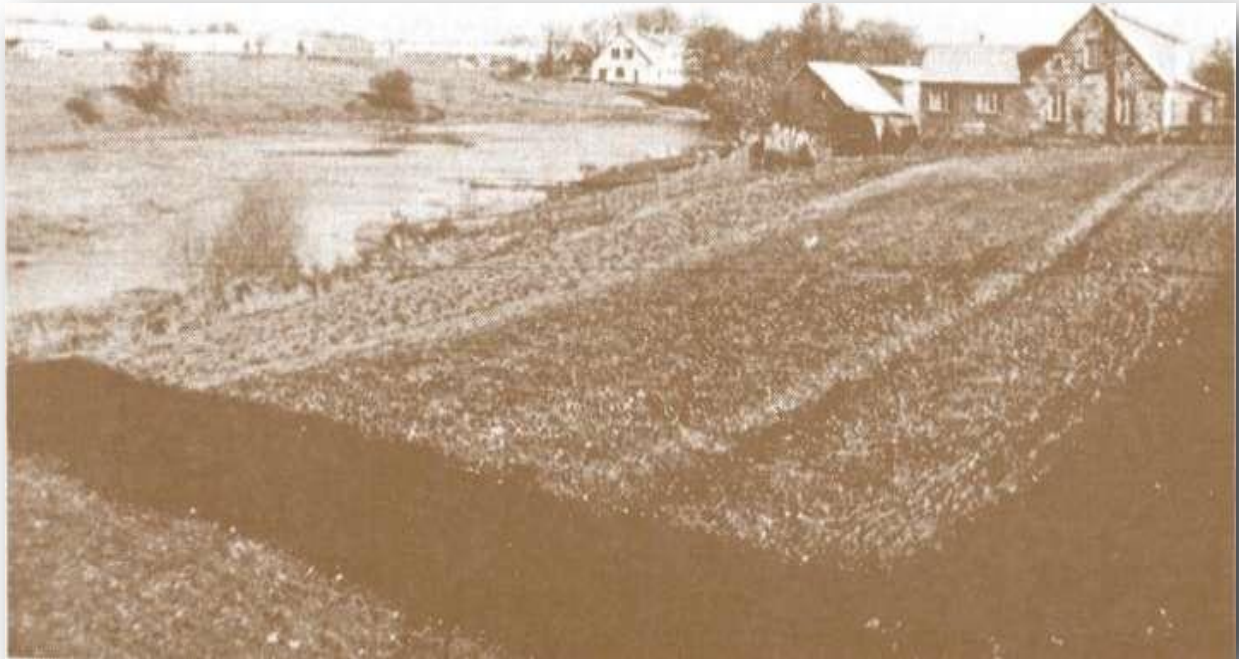
UPĖS

Pagal hidrologinį upių režimą Karklėnų apylinkės upės priskiriamos Žemaičių aukštumos sričiai, kur vyrauja vandeniui mažai laidūs gruntai ir iškrenta daugiausia kritulių. Pavasariniai potvyniai prasideda anksčiau nei toliau nuo jūros esančiose upėse.¹

AKMENIKĖ - kairysis Raudžio upės intakas, prasidedantis Vašilėnų kaimo ribose iš pelkių, telkšančių Miškinių ir Pagrįžpelkės kaimuose. Teka į pietvakarius per Vašilėnus ir Karklėnalius. Pietvakariniame Karklėnalių kaimo pakraštyje įteka į Raudžio upę. Akmenikės ilgis - penki kilometrai.²

KARKLUPIS - upelis, tekantis per Karklėnų miestelį. Prasideda Ejučių kaimo ribose iš Rusvės pelkių masyvo. Įteka į Bukantiškės malūno tvenkinį, esantį rytinėje Karklėnų miestelio pusėje. Ilgis - 2,2 km.³

KRAŽANTĖ - dešinysis Dubysos intakas. Legenda sako, kad Kražantė išteka iš šventojo ąžuolo šaknies Girgždutės kalno papėdėje. Tikrovėje ji prasideda rytiniame Šilalės rajono pakraštyje iš Lauko pelkių, esančių Palentinio kaimo ribose. Teka per Pagirgždūtį, Sendvarius, Kražius, Kelmę. Nuo versmių iki Kuprės intako teka į pietryčius, žemiau - į šiaurės rytus. Padubysio kaime įteka į Dubysą.

*Karklupis, tekantis per Karklėnų miestelio centrą. Nuotraukoje matosi J. Pelenio sodyba, už jos buvo užtvanka ir Šematulskio malūnas. Kitoje upelio pusėje - Karklėnų pirtis (po privatizacijos neveikia), toliau matosi buvusio Karklėnų kolūkio Bukantiškės gyvulininkystės kompleksas
(Kelmės fotoateljė originali nuotrauka, 1988 10 12)*

Kairieji intakai - Alkupas, Grabė, Kalnyčia, Kuprė, Vėgėlė, Vilbėnas. Dešinieji - Lendra, Lyšupis, Šlaunis, Varpelis. Kražantės vaga labai vingiuota, kai kur užželianti, daug didelių akmenų. Ilgis 87 km. Kražantės vingyje, ties Kelme, įrengtas tvenkinys, Pluskiuose-vandens matavimo postas, Kelmėje ir Naudvaryje - vandens malūnai. Dešiniajame Kražantės krante, ties Kražiais, puikuoja Medžiokalnio draustinis.⁴

LENDRA - dešinysis Kražantės intakas, prasidedantis iš Bytauto dvaro lankų. Pagirgždūčio kaime įteka į Kražantę. Ilgis apie 3 km.

LYŠUPIS - dešinysis Kražantės intakas, prasidedantis iš Kumpelkės kaimo pelkynų. Teka į rytus per Kumpelkės ir Bukantiškės kaimus. Nuo piliakalnio Piltinė suka į pietryčius. Pakeliui, surinkęs pelkių ir bevardžių upelių vandenį, ties Spirgiukų kaimu išplatėja. Dešinieji intakai - Šilupis ir Lyšupiukas. Lyšupio ilgis - 6,3 km.⁵

RAUDYS - dešinysis Akmenos intakas. Prasideda iš Medvėgalio kalno papėdės pelkių. Teka per rytinius Šilalės rajono kaimus ir Kelmės rajono šiaurvakariniu pakraščiu. Upė plati, vingiuota, vietomis iš abiejų pusių suspausta aukštų, stačių skardžių. Severėnų kaimo ribose buvo užtvankta ir pastatytas vandens malūnas. Nuo malūno teka į pietryčius, Karklėnalių kaime suka į pietvakarius, Pašilės miške įteka į Akmenos upę.⁶

ŠILUPIS - dešinysis Lyšupio intakas. Išteka iš Bukantiškės malūno tvenkinio. Teka į šiaurės rytus. Bukantiškės kaimo ribose, ties piliakalniu, Piltinė įteka į Lyšupį. Ilgis - 0,9 km.⁷

VARPELIS - dešinysis Kražantės intakas. Prasideda Vašilėnų kaime iš Varpkalnio papėdės pelkių. Valikiškės kaimo ribose įteka į Kražantę. Ilgis - apie 2 km.⁸

Šaltiniai:

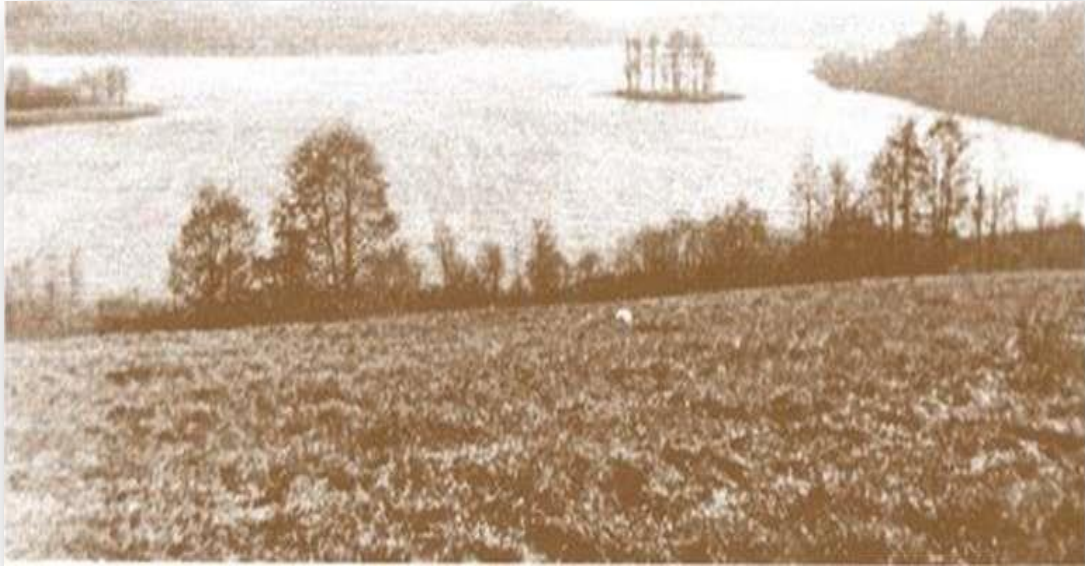
1. Upės. Tarybų Lietuvos enciklopedija, t. 4. Vilnius, 1988, p. 380
2. 1980 metų Karklėnų kolūkio vidaus žemėtvarkos projektas (žemėlapis)
3. Tas pats...
4. Kražantė. Tarybų Lietuvos enciklopedija, t. 2. Vilnius, 1986, p. 386
5. 1980 metų Karklėnų kolūkio vidaus žemėtvarkos projektas (žemėlapis)
6. Tas pats žemėlapis
7. Tas pats...
8. Tas pats...

EŽERAS

Vanduo - didžiausia gamtos dovana žemės planetai. Juo gyva augmenija, gyvūnija, žmonija. Archeologų ištyrinėti piliakalniai, pilkapiai rodo, jog ežerų bei upių pakrantėse kūrėsi pirmosios žmonių gyvenvietės. Tokios gyvenvietės Karklėnų apylinkėje buvo prie Kražantės ir Karklėnų ežero.

8,5 kilometro į šiaurės vakarus nuo Kražių, 1,5 km į pietryčius nuo Karklėnų miestelio, tyvuliuoja gražus Karklėnų ežeras. Jo plotas 44 hektarai, ilgis iš pietų į šiaurę - 1,1 km, plotis iš vakarų į rytus - 0,9 km. Iš pietų ir vakarų apsuptas miško, šiaurėje remiasi į Paviekalnį, rytiniu pakraščiu bėga vieškelis Kražiai - Karklėnai. Krantai žemi, pelkėti, apaugę karklais, įteka Šilupio upelis.¹

Ežere yra trys salos: dvi iškilusios virš vandens, trečioji - apsemta. Sausosios salos apaugusios medžiais, pelkėtoji - nendrėmis. Ežero salas mėgsta meškeriotojai. Daugelis jų čia prastovėjo trečdalį savo gyvenimo ir supūdė ne vieną porą guminių batų. Ežere gausu lydekų,

Karklėnų ežeras (Kelmės fotoateljė nuotrauka, 1988 10 12)

lynų, karšių, ešerių bei kitų gėlujų vandenų žuvų. Aplink salas ant plačių, karpytų lapų išsiskleidę geltoni ir balti vandens lelijų žiedai. Jų tiek daug, jog atrodo, kad ežeras žydi auksu, ant kurio prikritę baltutėlio sniego. Apstulbęs žiūri į tobulą gamtos paveikslą, negalėdamas atsistebėti jos didybe! Todėl nenuostabu, kad ežerai ir upės dėl savo gražumo apipinti legendomis.

Karklėnų ežeras nuo XV a. pabaigos priklausė Karklėnų dvarui. Matyt, dėl to jo legendos labiau artimos dvarui nei ežerui. Pirmoji legenda, perduodama iš lūpų į lūpas, pasakoja apie beribį feodalų žiaurumą ir beteisę baudžiauninkų dalį:

- Seniai, labai seniai, ežero vietoje dunksojo aukštas piliakalnis. Ant jo stovėjo medinė pilis, kurią valdė neapsakomai žiaurus kunigaikštis. Jis už menkniekį negyvai užplakdavo baudžiauninkus, nes kankindamas jausdavo didelį malonumą. Dar baisnis likimas laukė gražiausių baudžiauninkų, kurias atvesdavo į pilį nežabotiems kunigaikščio geiduliams tenkinti.

Viena dieviško gražumo mergaitė, atvesta į kunigaikščio miegamąjį, smeigė sau į širdį peiliu ir krito negyva prie jo kojų. Kunigaikštis paspyrė pentinuotu batu baudžiauninkės kūną ir liepė atvesti kitą, gražesnę už mirusiąją. Bet nekaltos mergaitės kraujas sudrebino žemę, ir ji prarijo didiką su visais turtais. Vietoj kalno atsivėrė bedugnė. Iš jos išsiveržęs vanduo ištveno ežerą. Po keletos dienų naktį ežeras dingo. Subėgo karklėniškiai paveizėti, kur jis prapuolė. Žiūri į prarają, ogi jos dugne gyva ir sveika gražioji baudžiauninkė stovi, kurią stebuklingos, nematomos rankos atsargiai kelia aukštyn. Išnešęs ant kranto mergaitę, ežeras apsėmė buvusį plotą ir sublizgo kaip veidrodis.²

Antroji legenda pasakoja apie ežero vardo kilmę bei turi sąsają su skrajojančių ežerų legendomis:

- Vietoje ežero senovėje plytėjo didelė Karklėnų dvaro lanka. Joje baudžiauninkai pono šieną grėbė, o miškuose už lankos kerdžius su piemenėliais dvaro bandą ganė. Tada ir nutiko tas neregėtas dalykas. Pačiame vidurdienyje, danguje skaisčiai šviečiant saulei, į lanką ant grėbėjų krito neapsakomo didumo bei juodumo debesis ir sutemo tamsiau už pačią tamsiausią naktį. Persigandę grėbėjai leidosi bėgti iš pievos, bet kur ten toli nubėgsi, kai aplink tamsu. Gūžėsi žmonės, kas kur galėjo, ir drebedami laukė, kuo viskas baigsis.

Per sumaištį niekas nepastebėjo, kada ir iš kur vidury lankos atsirado baltas jautis, kuris tamsoje švytėte švytėjo. Kerdžius pirmasis pamatė jautį ir pamanė:

- Dvaro Balnis pabėgo nuo bandos ir įsisuko į kupsčius. Norėdamas iš pievos parvaryti jautį, pradėjo šaukti:

- Balni, Balni!

Grėbėjai, išgirdę kerdžiaus šūkalojimus, išlandžiojo iš pakrūmių ir padėjo piemenims ūdyti gyvulį nuo šieno. Bet jaučiui jų riksmas buvo nė motais. Jis stovėjo kaip stovėjęs toje pačioje vietoje, ragus įsmeigęs į kupstį. Kad išgintų iš lankos jautį, piemenys su grėbėjais susispietę krūvon pradėjo iš visų jėgų šaukti:

- Balni, Balni, Balni!

Tuo metu juodasis debesis plyšo pusiau. Iš jo kaip iš krioklio pasipylė vanduo. Jis be atvangos pliaupė apie pusvalandį, gal dar ilgiau. Paskui viskas taip staigiai nurimo, kaip kad prasidėjo. Saulei sušvitus, grėbėjai pamatė apsemtą lanką, kurioje plaukiojo šieno kupsčiai. Baltasis jautis buvo dingęs. Kur jis stovėjo, iš vandens kyšojo salos. Dvaro Balnis prie bandos ramiausiai rupšnojo žolę. Grėbėjai, pamatę jį pamiškėje, suprato:

- Lankoje buvo ne Balnis, o ežero dvasia, nešiojusi ežerą, kurio vardą jie atsitiktinai atspėjo.

Besiginčydami apie iš dangaus nukritusį ežerą, nepamatė, kada ponas atėjo. Jį pamatė, išsigando labiau nei juodojo debesis. Puolė ant kelių ir klūpodami prieš poną vienas už kitą garsiau teisinosi:

- Nenorėjome užtvindyti lankos ir paskandinti šieno, norėjome nuginti jautį, tada viskas ir prasidėjo.

Tačiau ponas kaip apkurtęs stovėjo prie apsemtos lankos, žiūrėjo į ežerą, tyvuliuojantį po dvaro langais, nežinia, ką galvodamas. Jis neliepė nuplakti baudžiauninkų už dykinėjimą, bet paleido juos iš darbo vidury dienos ir pasakė:

- Kad Balnis dovanojo man tokią grožybę, tegul ežeras vadinasi jo vardu. Daug metų ežerą visi vadino Balniu. Tik pokaryje jį sunormino su vietovardžiu. Nuo tada jis tapo Karklėnų ežeru.³

Šaltiniai:

1. Karklėnų ežeras. *Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija*, t. 2. Vilnius, 1968, p. 66
2. A. Petkaus pasakojimas, užrašytas 1986 m. Kumpelkės kaime
3. Z. Tautkienės pasakojimas, užrašytas Karklėnų kaime 1986 m.